

Önkormányzati zöldpolitikai kihívások és tapasztalatok

A Friedrich Ebert Stiftung és a Megújuló Magyarországért
Alapítvány műhelyének tapasztalatai

Írta: Somogyi-Rosenfeld Péter

Friedrich Ebert Stiftung—Megújuló Magyarországért Alapítvány
2023. május

Bevezetés

A Friedrich Ebert Stiftung és a Megújuló Magyarországért Alapítvány műhelyt szervezett annak érdekében, hogy utánajárjunk, hol tart és milyen mértékben tud érvényesülni a zöld szemlélet Budapesten. Erre 2023. április 28-án került sor a fővárosi Városháza Dísztermében. A cél az volt, hogy a résztvevők, vagyis helyi (budapesti és fővárosi kerületi) önkormányzatok zöldpolitikai referensei arról cserélhessenek tapasztalatokat, milyen lehetőségei és akadályai vannak a maguk szintjén és területén való zöld politikák érvényesítésének, tervek megvalósításának és a helyi közösségekkel való közös munkának.

A műhelyfoglalkozás két modulra volt tagolva. Az elsőben a fővárosi és néhány kerületi önkormányzat képviselői mutathatták be munkájukat, a másodikban civil szervezetek. Mindkét modul két részből áll, ahol is az elsőben a meghívott vendégek rövid bemutatkozó beszédet tarthattak, majd a következő részben lehetőség nyílt arra, hogy mind a moderátor, később pedig a közönség kérdéseket tegyen fel. A felmerült kérdések nyomán élénk párbeszéd alakulhatott ki a műhely résztvevői között. A továbbiakban ennek a beszélgetésnek a tanulságai közül idézünk.

A beszélgetés apropóját az adta, hogy 2019-es önkormányzati választások eredményeképpen több városi helyi önkormányzat Magyarországon, különösen Budapest és annak legtöbb kerülete az ellenzéki pártok koordinált választási együttműködésében részt vevő ellenzéki pártok irányítása alá került. Ezzel párhuzamosan a klímaváltozással kapcsolatos tudatosság egyre nagyobb szerephez jutott világszerte. A Magyarországon teret nyert ellenzéki erők elkötelezték magukat a klímaváltozás elleni küzdelem mellett, melyet az időközben e téren szigorodó Európai Uniói szabályozás is elvárt. Ez jól látható Karácsony Gergely főpolgármester programjában¹ is, ahol kiemelt helyen szerepelt a klímavédelem, elsősorban az energiahatékonyság szempontjainak érvényesítése. Ezzel nagyjából egy időben került a nyilvánosság elé az Európai Green Deal javaslatcsomag.

¹ https://parbeszedmagyarorszagert.hu/files/public/budapest_mindenkie_1.pdf

A 2019-ben elindított európai Green New Deal a korábbiaknál erősebb célokat tűz ki a klímasemleges és fenntartható gazdaságra való áttérés terén. Befolyásolja az uniós finanszírozási programok tervezését és végrehajtását, és megerősíti a zöld követelmények és célkitűzések integrálását a különböző ágazatokban.

Az uniós finanszírozási programokra vonatkozó környezetbarát követelmények végrehajtása az idők során változott, mivel az Európai Unió egyre inkább előtérbe helyezte a fenntarthatóságot és az éghajlatvédelmi fellépést. 2014 előtt az uniós finanszírozási programok tartalmaztak bizonyos környezetvédelmi és fenntarthatósági szempontokat, de a konkrét zöld követelményekre való összpontosítás nem volt hangsúlyos. A 2014-2020-as időszakban jelentős elmozdulás történt a fenntarthatóság és az éghajlat-változási intézkedések uniós finanszírozási programokba történő integrálása felé. Ebben az időszakban számos kezdeményezést vezettek be, például a Horizont 2020 pályázati rendszert, az európai strukturális és beruházási alapokat (ESIF) és az európai összekapcsolódási eszközöket (CEF). Ezek a programok az energiahatékonysággal, a megújuló energiával, a fenntartható közlekedéssel és az éghajlatváltozáshoz való alkalmazkodással kapcsolatos konkrét zöld követelményeket és célkitűzéseket foglaltak magukban. A jelenlegi, 2021 és 2027 közötti programozási időszak a korábbi erőfeszítésekre épül, és tovább erősíti az uniós finanszírozási programokra vonatkozó zöld követelményeket. Az EU fő finanszírozási eszköze, a 2021-2027 közötti időszakra vonatkozó többéves pénzügyi keret (MFF)² olyan programokat tartalmaz, mint a Horizont Európa, az InvestEU, az Igazságos Átmeneti Alap és a Kohéziós Politikai Alapok. Ezek a programok egyre nagyobb hangsúlyt fektetnek a fenntarthatóságra, az éghajlatsemlegességre és a körforgásos gazdaság elveire.

A Green New Deal egy átfogó ütemterv, amelyet az Európai Bizottság 2019 decemberében vezetett elő. Stratégiát határoz meg az Európai Unió (EU) fenntartható, klímasemleges és erőforrás-hatékony gazdasággá történő átalakítására. Célja, hogy az éghajlatváltozás, a biológiai sokféleség csökkenése, a környezetszennyezés és a fenntartható fejlődés sürgető kihívásaira megoldást találjon, miközben elősegíti a gazdasági növekedést. Elsődleges célja, hogy 2050-re az EU legyen a világ első klímasemleges kontinense. Ez azt jelenti, hogy az üvegházhatást okozó gázok nettó nullás kibocsátását úgy érjük el, hogy a kibocsátást ellensúlyozzuk az eltávolítással vagy ellentételezéssel, elsősorban a megújuló energiába, az energiahatékonyságba és más tiszta technológiákba történő beruházások révén. Promotálja a körforgásos gazdaságra való áttérést, ahol az erőforrásokat hatékonyan használják fel, a hulladékot minimalizálják, és a termékeket úgy tervezik, hogy újrafelhasználhatók, javíthatók vagy újrahasznosíthatók legyenek. Elismeri az ökoszisztémák és a biológiai sokféleség védelmének és helyreállításának fontosságát. Hangsúlyozza a fenntartható mezőgazdasági gyakorlatokra való áttérés, a vegyszeres növényvédőszer-használat csökkentésének és az állatjólét javításának szükségességét. Célja a biogazdálkodás támogatása, a fenntartható élelmiszerrendszerek előmozdítása, valamint az egészséges és megfizethető élelmiszerek elérhetőségének biztosítása az uniós polgárok számára. A megújuló energiaforrások részarányának növelése, az energiahatékonyság javítása és a tiszta technológiák használata előmozdítására összpontosít. Célja a megújuló energiaforrások részarányának növelése, az energiatarolás és a hálózati infrastruktúra fejlesztése, valamint az olyan ágazatok, mint az ipar, a közlekedés és az épületek szén-dioxid-mentesítésének támogatása. A Green Deal nagy hangsúlyt fektet arra, hogy valamennyi érdekelt fél számára igazságos és méltányos átmenetet biztosítson. Célja, hogy támogassa a fenntartható gazdaságra való átállás által érintett régiókat, iparágakat és munkavállalókat, segítséget és beruházásokat nyújtva az érintett területeken és ágazatokban, az innováció és a technológiai fejlesztés döntő szerepének elismerése mellett.

Fenntartható energiaügyi cselekvési tervek

Már az ENSZ 1992-ben megrendezett Környezetvédelmi és Fejlesztési Konferenciája, más néven a riói Föld-csúcstalálkozó is hangsúlyozta a helyi önkormányzatok szerepét a fenntartható fejlődésben. A csúcstalálkozó a Helyi Agenda 21 elfogadásához vezetett, amely helyi szinten támogatta a fenntartható gyakorlatokat. Az olyan nemzetközi megállapodások, mint az ENSZ Éghajlatváltozási Keretegyezménye (UNFCCC) és a Párizsi Megállapodás, kiemelték a helyi fellépés fontosságát az éghajlatváltozás kezelésében. Ezek a megállapodások arra ösztönözték a helyi hatóságokat, hogy a nemzeti és globális kibocsátáscsökkentési

² <https://www.europarl.europa.eu/factsheets/hu/sheet/29/tobbeves-penzugyi-keret>

célok eléréséhez való hozzájárulás érdekében dolgozzanak ki és hajtsanak végre éghajlat-politikai cselekvési terveket. A fenntartható fejlődési célok 2015-ös ENSZ általi elfogadása megerősítette a fenntartható fejlődés és az éghajlat-politikai fellépés fontosságát.

Az Európai Bizottság 2008-ban elindította a Polgármesterek Szövetsége kezdeményezést, melyhez Budapest is csatlakozott 2009-ben. Célja a helyi és regionális hatóságok mozgósítása volt, hogy önkéntes intézkedéseket tegyenek az éghajlatváltozás enyhítése és az ahhoz való alkalmazkodás terén. A szövetség iránti elkötelezettségük részeként a városokat és régiókat arra ösztönözték, hogy dolgozzanak ki és hajtsanak végre fenntartható energiaügyi cselekvési terveket (SEAP), amelyek később SECAP-okká alakultak át. A SECAP a fenntartható energia- és éghajlatvédelmi cselekvési terv (Sustainable Energy and Climate Action Plan) rövidítése. Ez egy olyan stratégiai dokumentum, amelyet helyi hatóságok, szervezetek vagy régiók dolgoznak ki az energiahatékonyság, a megújuló energiaforrások, valamint az éghajlatváltozás enyhítése és az ahhoz való alkalmazkodás érdekében. A SECAP célja, hogy egy meghatározott időszakra – általában 10-20 évre – ütemtervet dolgozzon ki a fenntartható energia- és éghajlatvédelmi célkitűzések megvalósítására. A terv konkrét fellépéseket, intézkedéseket és célokat határoz meg az üvegházhatású gázok kibocsátásának csökkentése, az energiahatékonyság növelése és a megújuló energiaforrások előmozdítása érdekében. Irányadó dokumentumként szolgál a döntéshozatali folyamatok támogatására, az erőforrások hatékony elosztására és az érdekelt felek bevonására a fenntartható energia- és éghajlat-politikai kezdeményezések megvalósításába.

A SECAP-ok módszertana jellemzően szisztematikus megközelítést tartalmaz a jelenlegi energia- és éghajlati helyzet felmérésére, célok és célkitűzések meghatározására, intézkedések meghatározására, erőforrások elosztására és az előrehaladás nyomon követésére. Bár a módszertanban az adott kontextustól és iránymutatásoktól függően lehetnek eltérések, általánosságban a következő lépéseket tartalmazza:

Adatgyűjtés és alapfelmérés: Az első lépés az energiafogyasztás szerkezetére, az üvegházhatású gázok kibocsátására, a megújuló energiaforrásokra vonatkozó potenciálra és más releváns tényezőkre vonatkozó adatok összegyűjtése. Ez magában foglalja a korábbi energiaadatok elemzését, energiaauditok elvégzését és a régió vagy város jelenlegi éghajlati sebezhetőségének értékelését.

Az érdekelt felek bevonása: A SECAP-ok különböző érdekelt felek bevonását foglalják magukban, beleértve a helyi hatóságokat, a helyi közösség képviselőit, vállalkozásokat, civil szervezeteket és szakértőket. Ez biztosítja, hogy a terv tükrözze a helyi környezet különböző igényeit, prioritásait és perspektíváit.

Célok és célkitűzések meghatározása: Az alapfelmérés és az érdekelt felek hozzájárulása alapján konkrét célok és célkitűzések kerülnek meghatározásra. Ezek közé tartozhatnak az üvegházhatást okozó gázok kibocsátásának csökkentésére, a megújuló energiakapacitás növelésére, az energiahatékonyság javítására és az éghajlatváltozás hatásaihoz való alkalmazkodásra vonatkozó célok.

Intézkedések és intézkedések meghatározása: A SECAP meghatározza a kitűzött célok és célkitűzések elérése érdekében végrehajtandó cselekvések és intézkedések körét. Ezek az intézkedések több ágazatot is érinthetnek, például az energia, a közlekedés, az épületek, a hulladékgazdálkodás és a földhasználat területét. Az intézkedések kiválasztásakor a potenciális hatásukat, költséghatékonyságukat és megvalósíthatóságukat kell figyelembe venni.

Forráelosztás és finanszírozás: A terv figyelembe veszi a meghatározott intézkedések végrehajtásához szükséges pénzügyi forrásokat. Ez magában foglalja a rendelkezésre álló finanszírozási források, például állami támogatások, magánberuházások, nemzetközi támogatás vagy a köz- és magánszféra közötti együttműködési lehetőségek felmérését. Meghatározzák a terv végrehajtásához szükséges költségvetési elosztást és pénzügyi mechanizmusokat is.

Végrehajtás és nyomon követés: A SECAP-ok felvázolják a terv végrehajtásában részt vevő különböző érdekelt felek szerepét és feladatait. A nyomon követési és értékelési mechanizmusokat a haladás nyomon követésére, az intézkedések hatékonyságának értékelésére és a kiigazítást igénylő területek azonosítására alakítják ki. A rendszeres jelentéstétel biztosítja az átláthatóságot és az elszámoltathatóságot.

Felülvizsgálat és frissítés: A SECAP-ok dinamikus dokumentumok, amelyeket rendszeresen felül kell vizsgálni és frissíteni kell. Ez lehetővé teszi az új technológiák, a szakpolitikai változások és a felmerülő kihívások beépítését. A felülvizsgálati folyamat magában foglalja az alapértékelés felülvizsgálatát, szükség esetén a célok kiigazítását, valamint a fellépések és intézkedések finomítását a változó körülmények alapján.

Egyes országok vagy régiók olyan törvényeket, rendeleteket vagy politikákat hoztak létre, amelyek előírják a SECAP-ok kidolgozását és végrehajtását. Bizonyos esetekben a finanszírozáshoz vagy támogatási programokhoz való hozzáférés feltétele lehet a SECAP kidolgozása és benyújtása. A fenntartható energia- és éghajlat-változási projektekhez pénzügyi támogatást igénylő helyi hatóságok vagy szervezetek számára ezt a jogosultsági feltételek részeként előírhatják. Ezen kívül olyan országok, amelyek olyan nemzetközi megállapodásokat írnak alá, mint a Párizsi Megállapodás vagy más éghajlat-változási kötelezettségvállalások, kötelesek lehetnek éghajlat-változási cselekvési terveket kidolgozni és végrehajtani, amelyek között szerepelhetnek SECAP-ok is.

A SECAP-ok módszertana a részvételen alapuló és tényeken alapuló megközelítést hangsúlyozza, biztosítva, hogy a terv tükrözze a helyi valóságot, és a folyamat során végig bevonja a legfontosabb érdekelt feleket. Magyarországon ezt a módszertant az Európai Polgármesterek és a Klímabarát Települések Szövetsége³ promotálja, míg emellett egy másik Klímastratégia módszertan is használatos. Ezek az eltérő módszertanok bizonyos vonatkozásokat másképpen kezelnek, így az energiaszegénység megítélését, vagy a lakossággal való kommunikációt.

Szilágyi Artúr, a WWF munkatársa a klímastratégia kialakításának kétféle módszertana közötti különbséget problémaként azonosítja. Egy önkormányzat nem tudhatja, milyen módszerrel dolgozzon, amikor klímastratégia kialakításához szükséges adatgyűjtést folytat. Az ehhez szükséges online felületek is nehezen kezelhetők, ami tovább rontja az érdekelték esélyeit arra, hogy a munkát jó minőségben végezhessék el. Az ÉMI feladata kellene, hogy legyen az, hogy összefogja ezt a munkát, de Szilágyi vélekedése szerint nagyon nagy szükség lenne egy országos klímastratégiai ügynökségre is. Van példa arra, így Horvátországban, hogy minden önkormányzat központi energiamenedzsment programban dolgozzon. Ez jelentősen megkönnyíti klímastratégia kialakítását. Addig is hasznos lehet a tapasztalatok összegyűjtése. A WWF Hatvannal és Sátoraljaújhellyel dolgozott együtt ilyen kutatómunkában, és azt javasolja, az ezen a téren való tudástermelésnek legyen közös bázisa.

Szervezeti változások

A legnagyobb kihívás, vagy „belső” probléma mind a főváros, mind a helyi kerületi önkormányzatok szintjén az volt, hogy a meglévő hivatali szerkezet képes legyen facilitálni a zöld szemléletet érvényesíteni kívánó törekvéseket. Mivel a korábbi kormányzatok erre kevesebb hangsúlyt fektettek, ez mindenütt szervezeti reformokat kívánt meg. Komoly problémákat tud okozni, hogy a zöld szemlélet holisztikus látásmódot igényel, mely át kell haszna a hivatal működésének minden szegmensét, miközben az ezzel kapcsolatos tevékenységnek sokszor nincs önálló vertikuma, a zöld ügyekkel foglalkozó köztisztviselők nehezen találják a helyüket a hivatali szerkezetben.

Bardóczi Sándor, a főváros Főtájékoztatója szerint a főváros a 2019-es önkormányzati választásokon történt ellenzéki győzelem után elsősorban a teljes adminisztratív kar újratervezésére szorult rá, hiszen a

³ http://klimabaratar.hu/images/tudastar/8/kepek/KBTSZ_modszertanfejl_VaROS_180226.pdf

megelőző kormányzat hozzájuk képest meglehetősen kevés erőt fordított a klímavédelemre és kis mértékben kezelte a környezetvédő civil szervezeteket partnerként. Korábban négy ember dolgozott ezen a területen, és 2-3 munkavállaló foglalkozott környezetvédelmi ügyekkel. Jelenleg az újonnan felállított Klímavédelmi Főosztály és a Tájépítészeti Főosztály 14 fős stábbal dolgozik. A feladataik egy része korábban nem létezett, így például egy 2020-as fővárosi vagyonrendelet a korábbiakhoz képest a közterület fáit is védelem alá rendeli, vagyis minden esetben pótlásukat rendeli el. Emiatt rengeteg beruházás terveit kellett újragondolni és más szemmel felülvizsgálni. Ez sok munkaórát igényel. Havi átlagban hatvan terv érkezik be, ezeket nyolc napon belül kell a Fővárosnak véleményeznie. Ez a hivatali átfutási idők miatt nagyon nehéz, sokszor a nyolc napos határidőn belül el sem jutnak a beadványok az illetékes munkatársakhoz. Ilyenkor kreatív megoldásokkal kell élni, így például hiánypótlást kérhetnek, hogy a hivatali átfutási idő növekedjen, ezáltal lehetőség legyen a tervek megfelelő színvonalú vizsgálatára. Jelenleg csak ezzel öt munkatárs foglalkozik, és a hivatali reform óta 1 800 fát sikerült megmenteniük a kivágástól.

Feladatuk továbbá a FŐKERT felügyelete, valamint a helyi környezetvédelmi területek védelme. Ez 1 000 hektárnyi területet jelent fővárosi szinten, és még 2-300 hektárt terveznek idén védetté nyilvánítani. Hét fős természetvédelmi szolgálatot foglalkoztatnak e célból. Feladataik közé tartozik az élőhelyek kezelése és rekonstrukció, amilyen jelenleg a 18. kerületben is zajlik.

A főváros és a helyi önkormányzatok szintjén ezek a hivatali szerkezeti átalakítások másképpen zajlottak, tekintettel a helyi adottságokra, mind a kerület földrajza, térszerkezete, mind a lakossággal való kapcsolat vonatkozásában. Egyes kerületekben a zöldterületek száma alacsony, míg másokban nagy. A közgyűlés összetétele is befolyásolja ezeket a törekvéseket, attól függően, mekkora az ezeket támogató képviselők aránya. Temesvári Szilvia, Terézváros alpolgármestere úgy ítélte, belső, külső és politikai kihívásokkal egyaránt szembe kellett néznie a zöld ügyek felelőseként. Belső probléma volt, korábban nem létezett zöld részleg az önkormányzatban, a környezetvédelmi program 15 évvel ezelőtt született, főkertésze a kerületnek nem volt. Amikor Temesvári átvette a feladatot, az a hivatalban szélesebb körben „hippi ügyként” volt aposztrofálva. A zöldpolitikai osztály létrehozása két évet vett igénybe, és közben nagy közegellenállást kellett legyőznie. Az osztály működését többet között azért is volt nehéz legitimálni, mert az rengeteg lakossági kapcsolattartással jár, ami túlnyomórészt munkaidőn kívül történik, így nehezen integrálható a hivatali ügymenetbe. A bürokrácia, a COVID-járvány és a háború okozta krízis és az ezzel járó vészhelyzeti kormányzati indoklásokkal járó kiszámíthatatlanság szintén akadályokat gördített a folyamat elé. Ennek ellenére – és jelentős politikai akadályok, a testületen belüli ellenérdekeltségek mellett – a kerületben elkezdődtek zöldítési programok, és elkészült egy SECAP is, kiemelkedően nagy lakossági részvétel mellett⁴.

Zöld fejlesztési lehetőségek

Külső problémája az önkormányzatoknak az eltérő földrajzi viszonyokból adódik. Ez meghatározza a zöldítés mindkét lehetséges útjának lehetséges kiterjedését. Ezek egyrészt a meglévő zöldterületek gondozása, rehabilitálása, és a városi környezet átalakítása energiahatékonysági szempontok mentén, másrészt a zöld területek növelése, üres területek újrahasznosítása, és többnyire pályázati alapon működő zöld beruházások. A zöld projektek egy része közösségi költségvetés keretében kerül megvalósításra, a főváros évente 250 millió forintot költ zöldfelület fejlesztésekre. Közbeszerzések esetén persze nehéz zöld szempontokat integrálni, ha azok a helyi önkormányzat számára többletköltséget jelentenek. Bardóczi Sándor figyelemre méltónak tartja a Green City Indexet, és fontosnak, hogy a fenntarthatóság aspektusa megjelenjen nemzetközi szervezetek nagyvárosokat minősítő rendszere. A Green City⁵ minősítés megkövetelése közbeszerzések esetén hasznos módja annak, hogy ökológiai szempontok megjelenjenek. Egy hét hektáros park (példa lehet erre a III. kerületi Pünkösdfürdő) esetében ez egymillió forintnyi költséget jelent, ami feltételezi a kerület részéről a komoly elkötelezettséget. A kerületek érdekeltségét növelheti annak felismerése, hogy a zöldterületek kialakítása növeli a környező ingatlanok értékét. Ennek felmérése, akár

⁴ <https://terezvaros.hu/uploads/images/SECAP.pdf>

⁵ <http://green-city.hu/>

konkrét projektek esetében is, mint a Podmaniczky park, komoly érvelést szolgáltatna az ilyen tervek mellett, ezzel segítve azok elismertetését a lakosság körében. Ezzel sajnálatos módon egyik önkormányzat sem foglalkozik, annak ellenére, hogy Nyugat-Európában (így Hollandiában) vannak erre jó példák. Hasznos azonban a főváros által készített szolártérkép, melynek célja annak nyomkövetése, milyen a különböző lakott területek szén-dioxid-kibocsátása. Emellett fővárosi energetikai ügynökség foglalkozik lakossági tanácsadással, melynek jellemzően társasházak a partnerei.

Terézváros esete arra példa, amikor a zöld beruházások lehetséges kifizetése korlátozott: a kerületen nem lehet zöldterületet növelni, pedig a így is a legkevesebb zöldfelülettel rendelkező városrész Budapesten. A meglévő infrastruktúrát szintén nehéz úgy fejleszteni, hogy abban zöld szempontok helyet kapjanak. Erre jó példa a „döglött” csatornák ügye: a már nem használt közműveket többnyire nem veszik ki egy felújítás során, hiszen az jelentős többletköltséggel járna, meglétük viszont gátolja a növénytakaró fejlődését. Hasonló nehézségekkel küzd a józsefvárosi önkormányzat is, ahol komoly küzdelmekkel jár a fáknek való helyek kijelölése.

Ezzel szemben Óbuda-Békásmegyér az egyik legnagyobb zöldterület felett diszponál. Ilyen a Kiscelli park, vagy a Békásmegyér és Szentendre között húzódó több mint egy kilométer hosszú parkosított sáv. Ezek egy rész alkalmas volt arra, hogy a fenntarthatósági szemlélet jegyében hasznosítsák, így például méhlegelő céljára. A kerület kiemelt zöld ügye a Mocsáros dűlő gondozása, amelyre a főváros is két LIFE pályázatot küldött be, egyelőre sikertelenül. Itt működik az Aquincum-Mocsáros Egyesület⁶. Az egyesület 24 éves, első elnöke még dr. Gálszécsy András, a Magyar Köztársaság nyugalmazott minisztere volt. Céljuk a kezdetektől fogva az volt, hogy a Mocsárosdűlő városrész, és a területén található természetvédelmi terület gondozását vállalják, mind az ott élő többnyire nem őslakos polgárok és a helyi élőhely érdekeit egyaránt képviseljék, valamint (2001 óta) a Gladiátor utcai Családi Pihenőparkot és Játszóteret üzemeltessék, amit egészen 2019-ig tettek. Szelektív hulladékgyűjtést folytatnak, sütőzsiradékot gyűjtenek, amit biofilter segítségével hasznosítanak. Faültetések végeznek, az ősparkot gondozzák, aminek kontrolljában hamarosan a Madártani Egylet is közre fog működni. A környezetvédelmi tanácsnokok korábban ellenjavallták ezeket az önszerveződő tevékenységeket, mára azonban lényeges javulás tapasztalható az önkormányzat és a civilek közötti viszonyban. Fővárosi pályázatokból finanszírozzák a tevékenységüket, amik közé ételosztás is tartozik. Az utóbbi évtizedben az agglomerációban épült lakóparkok miatt megnőtt átmenő forgalom azonban komoly kihívásként jelentkezik számukra. Fontos partner a Maradjanak a Fák a Rómain⁷ csoport is, melynek fókuszában egy 350 méteres sétány áll a Római parton, melyen a Főváros, a kerület, és a KÖDU-Vizig osztozik. Itt kavicsos, ártéri ligetet szeretnének megőrizni és gondozni. Korábban fenyegetést jelentett egy tervezett mobilgát, mellyel szemben a polgári engedetlenség eszközeivel is küzdöttek volna. A 2019-es önkormányzati választások után ez a fenyegetés megszűnt. A korábbi gyakorlattal szemben a jelenlegi önkormányzat partnerségre törekszik a civil szervezettel. A második évben már velük konzultálva dolgoztak a növénytakaró megóvásán. Ez a csoport is önkormányzati pályázatok segítségével dolgozik, így valósítottak meg egy komposztálót is. Ez időigényes, nem kis erőfeszítésükbe került, mire megértették a hivatali rendszert, elsajátították a jogi hátteret. Az idő perspektíva is problémás, sokszor úgy érzik, csak futnak az események után, nincs elégséges erőforrásuk arra, hogy kövessék a jogszabályi változásokat, adminisztratív történéseket. Ezzel együtt alapvetően pozitívnak értékelik az elmúlt években tapasztalt változásokat, de ennél többre aspirálnak: szeretnének delegáltak lenni az önkormányzati döntésekben és az állampolgári ellenőrző szerepet szánják maguknak. A kerület 2020-ban dolgozta ki az új integrált településfejlesztési koncepcióját és klímastratégiáját. Több nemzetközi pályázaton is sikerrel szerepelt. Ilyen volt az Európai Unió Horizont 2020⁸, mely energiaszegénységre és lakossági egészségi állapotról fókuszál, vagy a EUFC (European City Facilities)⁹ energetikai beruházásokat támogató pályázat Újpest

⁶ <http://www.mocsarosegyesulet.hu/>

⁷ <https://fakaromain.hu/>

⁸ <https://www.h2020.gov.hu/horizont2020-program>

https://research-and-innovation.ec.europa.eu/funding/funding-opportunities/funding-programmes-and-open-calls/horizon-2020_en

⁹ <https://www.eucityfacility.eu/home.html>

és Szentendre partnerként való bevonásával, valamint az élelmiszer pazarlással foglalkozó FoodWay. Az Óbudai Egyetem és 7 külföldi partner bevonásával egy CoFarm4Cities¹⁰ nevű pályázattal sikerrel indítottak el egy városi farm projektet, mely a Csúcshegyen fog megvalósulni. Sok intézkedés arra szolgált, hogy megteremtse a további pályázás feltételeit.

A meglévő gondozása és új létesítése közti nagyobb egyensúlyra példa a XIII. kerület esete. A kerület 95 telephelyen van jelen, az általa fenntartott intézményeknek pedig komoly ökológiai lábnyoma van. Az ökológiai tudatosság tehát számukra ott kezdődik, hogy erre reagálnak. Létrehoztak egy több éves horizontú energiamegtakarítási intézkedési tervet, ennek része az épületek szigetelése, szivattyúk, napkollektorok telepítése. Passzívházak jelentek meg a kerületben, mely azt mutatja, ezek iránt a megoldások iránt magánberuházók is érdeklődnek, vagyis az önkormányzat szemléletformáló erővel bír. Hasonlóan fontos rendszer az AngyalZÖLD¹¹ program. Ez már 2014-ban is létezett mint komplex üzemeltetési rendszer, 2019-től (3.0. verzió) már klímavédelmi szempontokat is integráltak bele. A zöld és a lakosság számára élhetőbb város ügyét forgalomcsökkentési törekvések is szolgálják, melyek kiegészülnek elektromos jármű töltőállomások és kerékpártámaszok létesítésével, hogy ezzel formálják a közlekedési szokásokat. A járdafelületek növelésével pedig (mint a Csanádi utca és a Katona József utca esetében) a személygépjárművek számát korlátozzák. A szemléletformálást Zöld Pontok is szolgálják, vagy említésre méltó még a Gondos Gazdi program, amely a kutyatartókat célozza meg. Zöldterületek létesítésében és növelésében szintén történtek előrelépések. Ilyen a 750 milliós költségvetésű Vizafogó ökopark¹², mesterséges tóval, vagy a pedagógiai céllal is bíró ökológikus játszótér a Gyöngyösi sétányon¹³. Tervben van a májusban átadásra kerülő, a kerület által 860 millió forintért kisajátított újlipótvárosi Thurzó park¹⁴ átalakítása, itt 77 db fát ültetnek. A zöldterületek növelése nem csak a közterületek bevonásával történik, pályázatot hirdettek meg lakossági udvarok zöldítésére, és van egy több mint tíz éve működő zöldterület védnökségi programjuk is.

A fák pusztulása az egyik legkomolyabb probléma. Kérdés, mit ér egyáltalán a faültetés, ha nincs forrás az utógondozásra. Utánkövetés nélkül a zöld fejlesztések legfeljebb rövid távú látványberuházások lehetnek. Burján Ferenc, Óbuda-Békásmegyer alpolgármestere szerint az ő kerületében ez jelentős kihívás, figyelembe véve, hogy a kerületi rendelet 3 éves utógondozást rendel el a fákra vonatkozóan. Ennek biztosítása sokszor meghaladja az önkormányzati infrastruktúra teljesítőképességét. Erre megoldás lehet a lakosság érzékenyítése, és ezen keresztül bevonása a fák gondozásába. Hasonló meglátás munkál a Józsefvárosban indult „Fogadj örökbe egy közterületet” kampány mögött is. Bardóczi Sándor is úgy látja, hogy a fák öntözése nehéz, figyelembe véve a növekvő hosszúságú és fokozódóan extrém száraz időszakokat. A város egy ökológiai sivatag, ennek enyhítésére azonban vannak kísérletek. Ilyenek azok az erdőfoltok, mint amilyen például a Tabánban található. Ezek képesek a benne található fák számára védett környezetet biztosítani. Itt a megmaradásuknak nagyobb az esélye. Kísérleteznek a Stockholm-típusú ültetéssel (Stockholm Faültetési Rendszer, SFR), ahogy az a Blaha Lujza tér felújítása esetében¹⁵ megfigyelhető. Ezt a módszert a Bartók Béla úton, a Városligetben és a Bakáts téren kezdték el alkalmazni. Itt nagyobb területen alakítanak ki altalajt, melyre burkolat kerülhet. A Blaha Lujza téren 88 fát ültettek ilyen módon. A húságokat természetesen védeni kell, ezt jogszabály írja elő. Ha egy fa kiszárad, éppen úgy, mintha kivágnák, akkor törzskörméret alapján meghatározott módon kell újakat ültetni helyette. Ezt azonban nem szabad mennyiségi alapon kezelni, sokkal fontosabb lenne, hogy az új fák minél életképesebbek legyenek. A Blaha Lujza téren is 16 kivágott fa helyett 99 fát kellett volna ültetni. Bardóczi azt javasolja, hogy a vonatkozó helyi rendeletek reflektáljanak ezekre a szempontokra, ahogy az is lenne, hogy ezek egységesek legyenek. Ennek híján a sok különböző kerületi rendelkezés összehangolása indokolatlanul sok bürokratikus folyamatot generál.

10 <https://www.interreg-central.eu/projects/cofarm4cities/>

<https://obuda.hu/hirek/cimke/cofarm4cities/>

11 <https://kozszolgaltato.bp13.hu/tevekenysegeink/kozteruletek/angyalzold/>

12 <https://www.budapest13.hu/2022/03/08/atadtuk-a-vizafogo-parkot/>

13 <https://kozszolgaltato.bp13.hu/hirek/gyongyosi-okojatszoter-epites-es-szovata-parki-jatszoter-felujitas/>

14 <https://kozszolgaltato.bp13.hu/hirek/thurzo-park/>

15 <https://bkk.hu/fejlesztések/blaha-lujza-ter-felujitas/hirek/a-stockholm-rendszert-is-bevetik-a-blaha-lujza-teren.7339/>

Kapcsolat a lakossággal és a civil társadalommal

A zöld szemlélet érvényesítése a gyakorlatban csak a helyi lakosság bevonására építő stratégia alapján válhat hosszú távon sikeressé. A fák ültetése például olyan vízigényeket von maga után, melyeket kizárólag helyi önkormányzati források nem tudnak kielégíteni. A zöld fejlesztések csak akkor életképesek, ha azokat a lakosság is a magáénak érzi, azok gondozásában, üzemeltetésében maga is részt kíván venni. Ez megkívánja a szemléletformálásba való befektetést is. A legtöbb köztisztviselő nem beszélhet hivatali ügyekről, Bardóczi Sándor Főtájékoztató számára azonban ezt a Karácsony Gergely főpolgármester külön engedélyezte, mert úgy ítélte, hogy a város fejlesztése és a zöld beruházások olyan kiemelt közügyek, melyek esetében a lakosság bevonása prioritás. Burján Ferenc tapasztalata az, hogy az ingyenes önkormányzati hírújság hatékony, a lakossági tájékoztatás mintegy 50%-áért felelős, míg mindemellett a rendszeresen frissülő és korszerű önkormányzati honlap képes a hézagokat kitölteni. Hamza Zsófia a hegyvidéki Önkormányzat nemzetközi projektkoordinátora szerint is a kerületi újság a leghatékonyabb módja, hogy elérjék a helyi lakosságot, feltételezhetően azért, mert a hegyvidéki lakosság nagyobb része az idősebb korosztályokhoz tartozik. Temesvári Szilvia szerint a terézvárosi önkormányzat Facebook-oldalán a posztok nagy része a zöld programokról szólt, de más módszerek is hatékonyak lehetnek. A Hunyadi téri közösségi komposztáló sikerében például közrejátszott az is, hogy az azt már szívesen használók között szórólapokat osztottak ki, hogy azok maguk népszerűsítsék a lehetőséget ismeretségi körükben. A legnagyobb hiányosság a kommunikáció terén az a kerületek egymással való együttműködésében tapasztalható. A lakossági tájékoztatás sokszor ugyanis nem jut tovább a kerületek határain, és ha hasznos is helyben, nem teszi lehetővé a szélesebb körű tudásmegosztást és stratégiai perspektíva kialakítását.

A kommunikáció egy másik, mélyebb szintje az edukáció, amit a zöld szemléletet népszerűsítő programok képviselnek, melyek a lakosság aktív részvételét facilitálják. A lakossággal való ilyen együttműködésre jó példa a komposztálók közösségi összefogással való üzemeltetése. Több komposztálót is létesítettek, de a tapasztalat azt mutatja, hogy ezek akkor életképesek, ha van egy lelkes helyi önszerveződő közösség, amelynek megvannak a forrásai és szakértelme, hogy a Főváros vagy kerület által létrehozott rendszert működtessék. Erre jó példa a Tabánban vagy a Szent István parkban működő komposztáló, rosszul sikerült viszont a 18. kerületi beruházás, ahol helyi szakértelem híján nem alakult ki működő gyakorlat és a komposztálót nem használták fenntartható és szakszerű módon.

Ezen a területen jó példaként hozható fel Óbudai-Békésmegyer önkormányzata, ahol a sikeres komposztáló mellett kiírtak egy élelmiszerpazarlás elleni pályázatot is. Fontosnak tartják, hogy az említett módokon túl is terjesszék a zöld szemléletet a lakosság körében, így például meghonosították a LED izzó vásárt, muskátlivásárt, esővízgyűjtő tartályokat osztottak, zöldhulladékgyűjtő zacskókat tettek mindenki számára hozzáférhetővé. 2022-ben 2 tonna használt olajat gyűjtöttek össze a lakosság segítségével. Ez mind azt mutatja, hogy míg az önkormányzat kezdeményező szerepben volt, a helyi lakosságban megvolt a fogadókészség a zöld szemléletű gyakorlatokra. Az Óbudai Platan Könyvtár Ezüsthelyi Könyvtárában¹⁶ berendezett magbank szintén jó példa arra, mennyire gördülékenyen tud az önkormányzat és lakosság együttműködni a kerület zöldítésében. Ennek egy magasabb szintű megnyilvánulása a Civil Üzleti Iskola¹⁷ ahol az önkormányzat úgymond ernyőt tartott, facilitátorként segítette civil partnerek együttműködését. Az együttműködés keretében közös tanulási folyamat kezdődött. A Terézvárosban szintén kiemelkedik a Hunyadi-téri közösségi komposztáló, melynek üzemeltetése a közeli Budapesti Állat- és Növénykert közreműködésével történik. Ők készítettek egy komposztkeretet, ahol a lakosság által gyűjtött szerves hulladékot feldolgozzák, és a humuszt visszaszolgáltatják a lakosság számára. Készült egy 20 millió Ft-os költségvetésű közösségi kert is¹⁸. A lakosság számára magcsere program és permakultúrás tanfolyamok segítik a bekapcsolódást. A Hegyvidéki Zöld Iroda esete más: ez eredetileg egy uniós projektiroda, mely információs pontként létesült. A lakosság bevonása erős lába volt az iroda működésére vonatkozó tervnek, de a civil szervezetek alacsony száma miatt ez nem tudott a várt szinten működni. Erre példa az önkormányzat

¹⁶ <https://obuda.hu/kultura-szabadido/obudai-platan-konyvtar-ezusthegyi-konyvtar/>

¹⁷ <https://civil.obuda.hu/civil-uzleti-iskola-indul-obudan-varjuk-a-civil-szervezetek-jelentkezeset/>

¹⁸ <http://kozossegekertek.hu/garden/rozsa-kozossegi-kert/>

által gondozás céljára felajánlott területek és eszközök, palánták esete, mely a megfelelő szakértelem híján nem vezetett fenntartható gyakorlathoz. Hamza Zsófia utólag rossz ötletként értékeli, hogy az önkormányzat ajánlotta a területeket, és nem ajánlottak fel választást, vagy a felajánlást nem előzte meg lakossági egyeztetés.

Hogy hogyan segítheti az önkormányzat a civil szervezeteket, az összefügg azzal, hogyan törekedhetnek a civilek és az önkormányzat partneri viszonyra. Az öntevékeny polgári csoportok maguktól is működnek, amennyiben ez elé nem gördítenek kormányzati részről akadályt. Nem feladatuk azonban, hogy kormányzati szereplők partnerei legyenek, inkább az, hogy ellenőrizzék azokat és kitartsanak saját szakmai és politikai szempontjaik mellett. Amennyiben azonban az önkormányzat partnere a civil szervezeteknek a fentiekben, ez a civil szervezetekre is azt a felelősséget rója, hogy a közösen vállalt ügyekben tőlük telhetően segítséget nyújtsanak. Erre jó példa az Átalakuló Wekerle¹⁹ informális csoport együttműködése a kispesti önkormányzattal. Az Átalakuló Wekerle kertváros mozgalom, tevékenységéhez hozzátartozik a közösségszervezés, tanácsadás, helyi erőforrások mozgósítása az élőhely védelme és a klímavédelem érdekében. Ezek a komplex gyakorlatok komoly infrastruktúrát igényelnek, mely az önkormányzat támogatása nélkül nehezen biztosítható. Ferenczi István lakóközösségi civil aktivista és önkormányzati képviselő szerint ez a Wekerle-Kispest viszonylatában felemásan sikeres, de vannak vitathatatlan eredményei. Az ő esetükben a korábbi konfliktusos viszonyoknak vannak előzményei: a Kiserdővédők csoportot eredetileg egy 2017-es újságcikk mozgósította, melyből kiderült egy a Galvani híd és Illatos utca közé tervezett új híd terve, amelynek levezető útja átmenne a Határ úti Kiserdőn. A gazdasági válság is nem várt segítségükre volt, de az ő csoportjuk vállalta magára, hogy blokkolja ezt a projektet. Azt azóta két részre bontották, a hídra adtak környezetvédelmi engedélyt, a levezető út nyomvonalra nem. A Kiserdővédők tehát eredetileg egy informális csoport volt, de 2022-ben alapítottak egy egyesületet, hogy a küzdelmüket jogi úton is folytatni tudják. Három fronton mozognak: lobbiznak a politika irányába, szemléletet formálnak a lakosság felé, és mobilizálnak. Ferenczi tapasztalata az, hogy fontos üzleti érdekek figyelembevétele, az azok irányába való mozgást. Ennek jegyében elkezdtek programokat szervezni a Kiserdőbe, hogy az fontosabb legyen a lakosság számára, így megteremtve rá a keresletet.

Mivel a civil szerveződések többnyire forráshiánnyal küzdenek, az egyik legnagyobb kihívás számukra működésük feltételeinek biztosítása. Ebben sokszor már is komoly segítséget jelenthet, ha rendelkezésükre van bocsátva egy ingatlan, ahol személyesen találkozhatnak, dolgozhatnak, gyűléseiket tarthatják. Komoly szintlépés egy civil szerveződés vagy lakossági csoport fejlődésében, amikor ezek a feltételek elérhetővé válnak számára. Az önkormányzatok számára ilyen segítség nyújtása nem jelent vállalhatatlan megterhelést, és a hozadéka jóval túlmutathat a befektetés értékén. Jó példa erre a Wekerle Kultúrházban tartott Családi Zöld Szombatok esete, melyek nagymértékben hozzájárulnak a helyi lakosság mobilizálásához és ökológiai tudatosságra való neveléséhez. Fontos hangsúlyozni, hogy családi programokat szerveznek, ezzel lehetővé teszik a családok közepgenerációk részvételét, amelynek híján csak egyedülálló fiatalokra vagy nyugdíjasokra számíthatnának, vagy szükségtelen konfliktust generálnának a családi élet és a mozgalmi, állampolgári tevékenység között.

Ennek a fajta támogatásnak egy magasabb szintje az, amikor az önkormányzat nem csak infrastruktúrát szolgáltat, hanem képes arra is, hogy facilitálja a szereplők egymásra találását, mind a civil szervezetek egymással való viszonylatában, mind azoknak a lakossággal való találkozását lehetővé téve, vagy akár kormányzati szervekkel, közhivatalokkal való együttműködés tekintetében. A II. kerületi önkormányzat jó példával szolgál erre. Ők egy 1%-os kampányt indítottak, hogy megismertessék a helyi lakókkal azon civil szervezetek munkáját, melyeket lehetőségük van támogatni.

¹⁹ <https://kozossegek.atalakulo.hu/atalakulo-wekerle>

Összegzés

Összességében elmondható, hogy az uniós elvárások és az önkormányzati vezetés cseréjének együttes hatása új dinamikát adott a zöld fejlesztéseknek Budapesten, és ezzel párhuzamosan a Az Európai Uniós elvárások javítottak valamit a helyzeten. Ez a pályázati forrásokból megvalósuló beruházások esetében bír jelentőséggel, ilyenkor a környezetvédelmi sztenderdeket jobban figyelembe kell vegyék, de az igazság az, hogy ez nem domináns, vagy legalábbis semmiképpen nem ez motiválja azokat. Emiatt az uniós pályázatok sokszor többet ártanak a környezetnek, mint amennyit használnak. Jellemzővé vált, hogy pályázatok esetében civil szervezetek szakértelmére támaszkodnak. Ami ilyen esetekben történik, az leginkább a pályázat egy részének kiszervezése, ami lehet hasznos, amennyiben a civil szereplőket pozícióba hozza.

A mindenkori kormánynak is érdeke, hogy odafigyeljen az önszerveződő csoportokra, mert azok szakértelme és helyi viszonyokban való beágyazottsága nagy értékkel bír. Sok esetben tapasztalhatjuk, hogy a civil szervezeteknek utólag igazat az idő, az általuk a közgondolkodásba beemelési kívánt témák jelentőségét idővel felismeri a társadalom. A klímaváltozás ügye kifejezetten jó példa erre.

A legtöbb hiányosság egyelőre az önkormányzatok közötti együttműködés terén jelentkezik, mind a klímastratégia kialakítása, mint a helyi szabályozás és kommunikáció vonatkozásában. Ennek oka a rövid időtávból eredő tapasztalatlanság, a korábbi sérült viszony a kormányzati szereplők és a helyi lakossági csoportok között, és a zöld törekvések bejáratott helyének hiánya a hivatali hierarchiákban. Ennek javítását a termelői tapasztalatok gyakori cseréje, az önkormányzati szereplők közötti egyeztetések, és az ezek koordinálására, facilitálására való politikai szándék megeremtése szolgálhatja.

Minden társadalmi változás kulcsa a szemléletformálás. A kormány vagy civil szervezetek önmagukban még együttműködve sem érhetnek el tartós eredményt, amíg a lakosság nem teszi magáévá az általuk képviselt szempontokat. Amennyiben azonban a változásban maguk a helyi lakosok is érdekeltté válnak, arra bennük is igény formálódik, az képes tartóssá válni. Ahol erős és öntevékeny helyi lakossági csoportokra tudnak az önkormányzatok támaszkodni, ott hosszan tartó és mély változás érhető el. Az önkormányzatoknak azonban nagy felelősségük van abban, hogy a civil szférával való együttműködés mennyire válik lehetségessé vagy termékennyé. Az önkormányzatnak minden esetben döntenie kell, milyen érdekeknek kíván megfelelni, és képesnek kell lennie arra, hogy szembehelyezkedjen a helyi közösség szempontjából külső piaci igényekkel, amennyiben a helyi lakosság vagy a fenntartható környezet szempontjait kívánja szem előtt tartani és igényt tart a potenciális civil partnereinek támogatására. Amennyiben utóbbiak azt látják, az önkormányzat segíti az önszerveződő tevékenységüket, és partnerként kezeli őket, az kölcsönös hosszú távú előnyökkel járhat, és a zöld törekvések tipikusan ilyen távlatokban értelmezhetőek.

Irodalom:

Európai Strukturális és Beruházási Alapok:

https://commission.europa.eu/funding-tenders/find-funding/funding-management-mode/2014-2020-european-structural-and-investment-funds_hu

Európai Összekapcsolódási Eszköz:

https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/hu/IP_11_1200

A Polgármesterek Szövetsége honlapja (európai és globális):

<https://www.covenantofmayors.eu/>
<https://www.globalcovenantofmayors.org/>

Az Európai Bizottság útmutatója SECAP készítéséhez:

<https://ec.europa.eu/jrc/en/publication/developing-secap-guidebook>

A Helyi Környezetvédelmi Kezdeményezések Nemzetközi Tanácsa honlapja:

<https://iclei.org/>

UN-Habitat - Fenntartható energia tervezési és végrehajtási útmutató:

<https://unhabitat.org/books/sustainable-energy-planning-and-implementation-guide>

Az Európai Újjáépítési és Fejlesztési Bank fenntartható energiaügyi cselekvési tervek kézikönyve:

<https://www.ebrd.com/cs/Satellite?c=Content&cid=1395277970810&d=&pagename=EBRD%2FContent%2FDownloadDocument>

Az Energiaklub ismertetése a SECAP-ról:

<https://energiaklub.hu/szolgalatas/fenntarthato-energia-es-klimaakcioterv-secap-4003>

Budapest Fenntartható Klíma Akcióterve

https://budapest.hu/Documents/klimastrategia/BP_kl%C3%ADmastrat%C3%A9gia_SECAP.pdf

A SZERZŐRŐL

Somogyi-Rosenfeld Péter

A Megújuló Magyarországért Alapítvány munkatársa

sompeter1@gmail.com

IMPRESSZUM

Friedrich-Ebert-Stiftung

Kiadó: A Friedrich-Ebert-Stiftung Budapesti Irodája

1054 Budapest | Fővám tér 2–3.

Tel.: +36-1-461-60-11 | Fax: +36-1-461-60-18

fesbp@fesbp.hu

<https://budapest.fes.de/>

A kiadványt tilos kereskedelmi forgalomba helyezni, megjelentetni a kiadó előzetes írásbeli engedélye nélkül.